

Rødrygget Tornskade på Rørvighalvøen 1973 - 2020

af Jørgen Bech, Peter Ellegaard Larsen og Knud Erik Strange.

Denne artikel præsenterer en opgørelse af Rødrygget Tornskades forekomst og bestandsudvikling på Rørvighalvøen på baggrund af materiale fra Rørvig Fuglestation fra 1973 til 2020.

Ynglebestanden var gennem 4 årtier (1973 - 2012) svingende, men med et helt stabilt gennemsnitligt niveau på omkring 4 par årligt. Fra 2013 udvikler bestanden sig markant til et gennemsnit på 13 par og det hidtil største yngleår i 2020 med 23 par. Udviklingen er på trods af et generelt bestandstab i den første lange periode, og de problemer arten møder ikke mindst på forårstrækket.

Rødrygget Tornskade er en meget velegnet indikatorart for den generelle biodiversitet på dens habitater – overdrev og egnede heder og store skovlysninger.

Udviklingen ses entydigt som et resultat af en målrettet naturpleje på Naturstyrelsens arealer med skabelse af overdrevs natur af høj kvalitet – ikke mindst på Slettemose - og kan således ses som et kvalitetsmål for indsatsen.

Det positive resultat må opmuntre til, at der også fremover fastholdes en prioriteret, målrettet naturpleje.

Foto: Rødrygget Tornskade med bytte. Flyndersøengen. (Klaus Bjerre)

Baggrundsmateriale

Denne opgørelse er baseret på materiale fra Rørvig Fuglestation og en kontinuerlig feltaktivitet og dataindsamling fra 1973 til 2020 (Rørvigrapporterne 1973 - 2018, databehandling for 2019 og 2020). For de senere mange år er råmaterialet trukket ud af DOF-basen. Baggrunden for materialet er feltaktiviteten og den flittige registrering gennem de mange år især fra en lille lokalt engageret personkreds samt en årlig bearbejdning af data. Siden 2014 har Peter Ellegaard været ansvarlig for monitoreringen af arten, som ikke mindst de senere år har krævet et stort felt- og registreringsarbejde.

Samarbejde med Naturstyrelsen

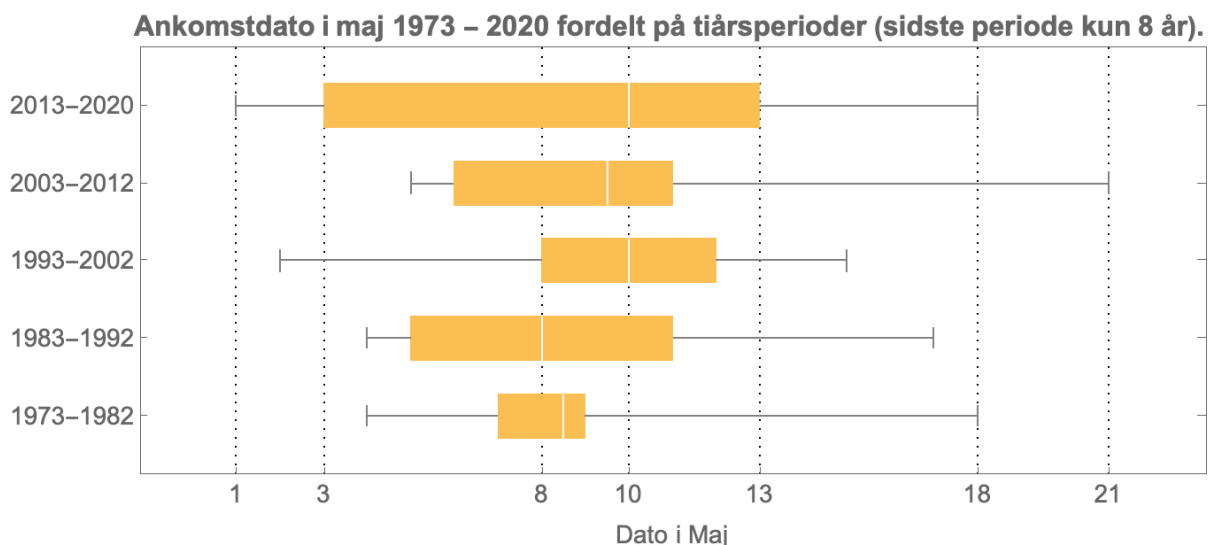
Den helt overvejende del af yngleområdet ejes af Staten og forvaltes af Naturstyrelsen. Fra 2012 blev et samarbejde etableret mellem Rørvig Fuglestation og Naturstyrelsen. Siden har der hvert år været en besigtigelse af udvalgte områder med deltagelse af skovrider Jens Peter Simonsen, skovfoged Carsten Povlsen og assistent Palle Graubæk, samt Jørgen Bech og Peter Ellegaard fra fuglestationen. Det har været til stor gavn og inspiration for begge parter og sikret en letløbende kommunikation.

Træk og overvintring

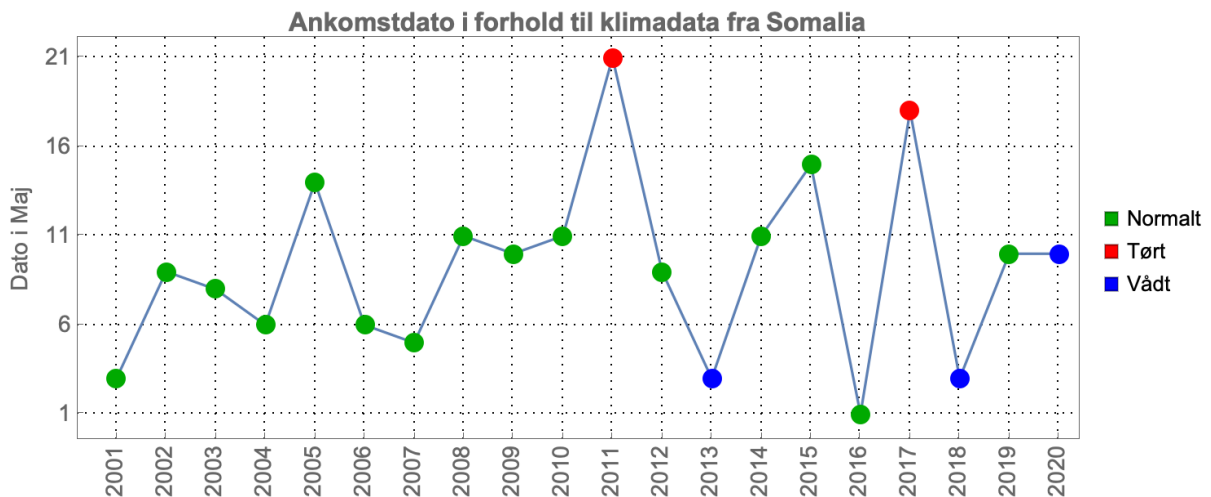
Artens forekomst er selvfølgelig ikke kun en funktion af kvaliteten af ynglestederne, men afhænger også af overlevelsen på træk og overvintring. På baggrund af lyslogger-undersøgelser (*Tøttrup et al Science 2012*) er forholdene velkendte. Alle europæiske Rødryggede Tornskader trækker om efteråret ad en østlig rute via Balkan og Mellemøsten og efter at have passeret Sahara tilbringes 2 måneder i Sahel, hvor regntiden udnyttes. Herefter fortsætter bestanden til det sydøstlige Afrika. Forårstrækket foregår direkte via Somalia, hvor fuglene skal spise sig op inden trækket over de arabiske ørkener mod nordvest. Arten synes at klare sig nogenlunde i forhold til en del andre afrotropisk overvintrende arter, der er hårdt ramt af habitatødelæggelser og fangster. Fremtiden er imidlertid bekymrende - ikke mindst på grund af forholdene i Somalia. Det fremgår også af data fra ankomsterne til Rørvighalvøen.

Ankomstdatoer 1973 – 2020

Ankomstdatoer og tendenserne til spredning gennem de enkelte 10 år kan visualiseres således:

Den generelle tendens til tidligere ankomst på grund af temperaturstigning - typisk omkring 2 uger - gælder jo tydeligvis ikke denne art. Den gennemsnitlige ankomstdato har ikke rykket sig meget, men fra 8/5 i den første lange tids serie til 10/5 i sidste årti. Mest bemærkelsesværdig er den store spredning i ankomstdatoer og ikke mindst, at denne spredning er markant forøget i de sidste perioder. Det taler for, at forårstrækket er blevet mere ustabil og udfordret. Den dominerende barriere på trækket er forholdene på Afrikas Horn, specielt Somalia, hvor arten skal fouragere sig op inden trækket over de arabiske ørkener. Hvis man ser på nedbørssdata fra FAO fra Somalia (specielt marts - april) og sætter det op mod ankomst-datoer til Rørvighalvøen af Rødrygget Tornskade, ser det ud som nedenstående diagram:

Med **rødt** er markeret år med ekstrem tørke, med **blåt** ekstremt nedbør.

De 2 absolut seneste ankomstdatoer fra 1973 til 2020 er 21/5-2011 og 18/5-2017, som således matcher de 2 store tørkeår.

I årene 2014 og 2019 var der også relativ tørke. Det mest bekymrende er, at FAO's nedbørssdata tydeligt viser en ophobning af ekstremt vejr det sidste 10 år med tørker vekslende med år præget af voldsom nedbør. Med risiko for alvorlige forsinkelser, øget dødelighed og for sen ankomst til ynglestederne. Den sene ankomst i 2015 kunne skyldes en forsinkelse på den sidste del af trækruten. Året var præget af usædvanligt koldt og ustabil vejr i det meste af Europa i trækperioden.

Nattergal har samme rute på optrækket som Rødrygget Tornskade. Et kig på de seneste års ankomster til Rørvig viser da også samme store spredning: 2011 - 2020 23 dage (25/4 - 17/5).

Trækforekomsten på Rørvighalvøen

Rørvighalvøen har jo en strategisk beliggenhed i forhold til forårstrækket på Sjællands nordkyst og med Korshage mod nordøst foran havtragten ind til Isefjorden. Der er derfor altid trækfugle specielt i sidste 1/3 af maj, der især raster nær kysten. Antallet varierer meget fra år til år og er kun markant visse år med tydelige fald, mens man andre år kun kan skelne få individer fra ynglefuglene.

Vejrforhold og også variationer i optællingerne spiller ind. Alle topdage for de enkelte år fra 1973 – 2020 er gjort op. Hvis man definerer en falddag som lig med eller større end 15 fugle er der 11 år:

1973 - 1980	1981 - 1990	1991 - 2000	2001 - 2010	2011 - 2020
2	3	4	0	2

De største falddage var 29/5-1976 29 og 22/5-1996 28.

Kun 2 af disse 11 dage falder altså efter årtusinde skiftet. Udbuddet af tornskader på trækket er altså bestemt ikke steget.

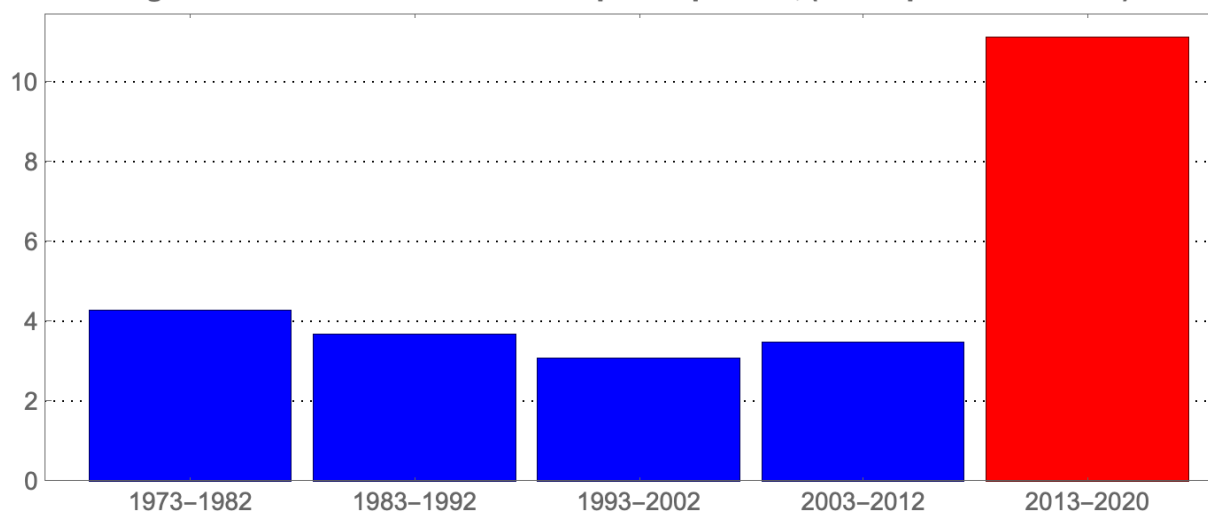
Når man skal vurdere udviklingen i yngleforekomsten på Rørvighalvøen står det altså klart, at det ikke er en art, der boostes af generel fremgang. Tværtimod ses en betydelig bestands tilbagegang over mange år, og en art, der især de sidste 10 år er blevet udfordret af vanskeligheder på forårstrækket.

Ynglefuglebestanden på Rørvighalvøen

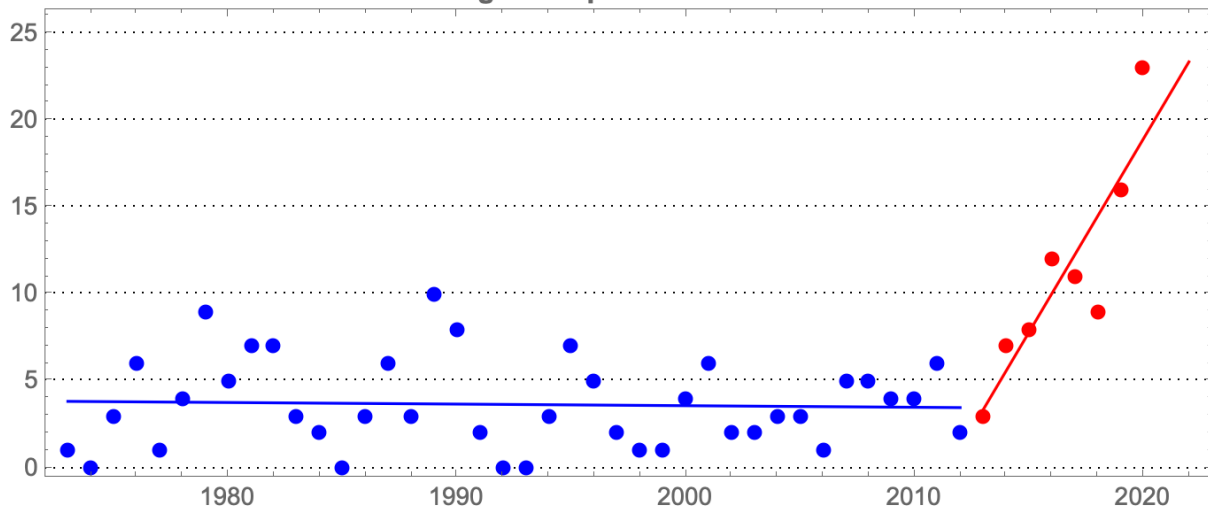
Ynglebestanden på Rørvighalvøen er gjort op for alle årene 1973 - 2020. Antallet svinger betydeligt fra år til år, men over en relativt stabil, svagt faldende grundlinje for de tre ti-år 1973 - 2002, stabiliserende sig i ti-året 2003 - 2012. Registreringen har de sidste 10 år været meget præcis, mens der har været mere ujævnhed i tidligere år, specielt i periodens start.

Men fra 2014 sker der noget: Antallet af ynglepar øges meget markant. Det sker især i takt med at Slettemose koloniseres af Rødrygget Tornskade:

Ynglefund 1973 – 2020. Gennemsnit pr tiårsperiode, (sidste periode kun 8 år).

Ynglefund pr år 1973 – 2020

Udviklingen fremgår tydeligt af ovenstående søjler/kurve. I 2020 nåede bestanden sit til nu højeste niveau. Den samlede ynglebestand på halvøen nåede dette år 23 par med produktion af i alt 50 udfløjne unger. Tallet er baseret på helt sikre ynglepar, og der kunne være op til yderligere 4 par i spil.

På kortet (side 6) kan man se fordelingen af yngleparrene på hele halvøen i 2020 - hvert par er angivet med et tal svarende til antallet af udføjne unger. Yderligere nogle par kan gemme sig i materialet inkl. de ?markerede. I 2020 var samtlige sikkert registrerede par ungeførende, og eventuelle enkelte par uden udføjne unger kan være overset, der hvor arten yngler tæt. Til sammenligning var halvdelen af de registrerede par i det meget dårlige yngleår 2015 uden unger - 6 af de dengang 12 par.

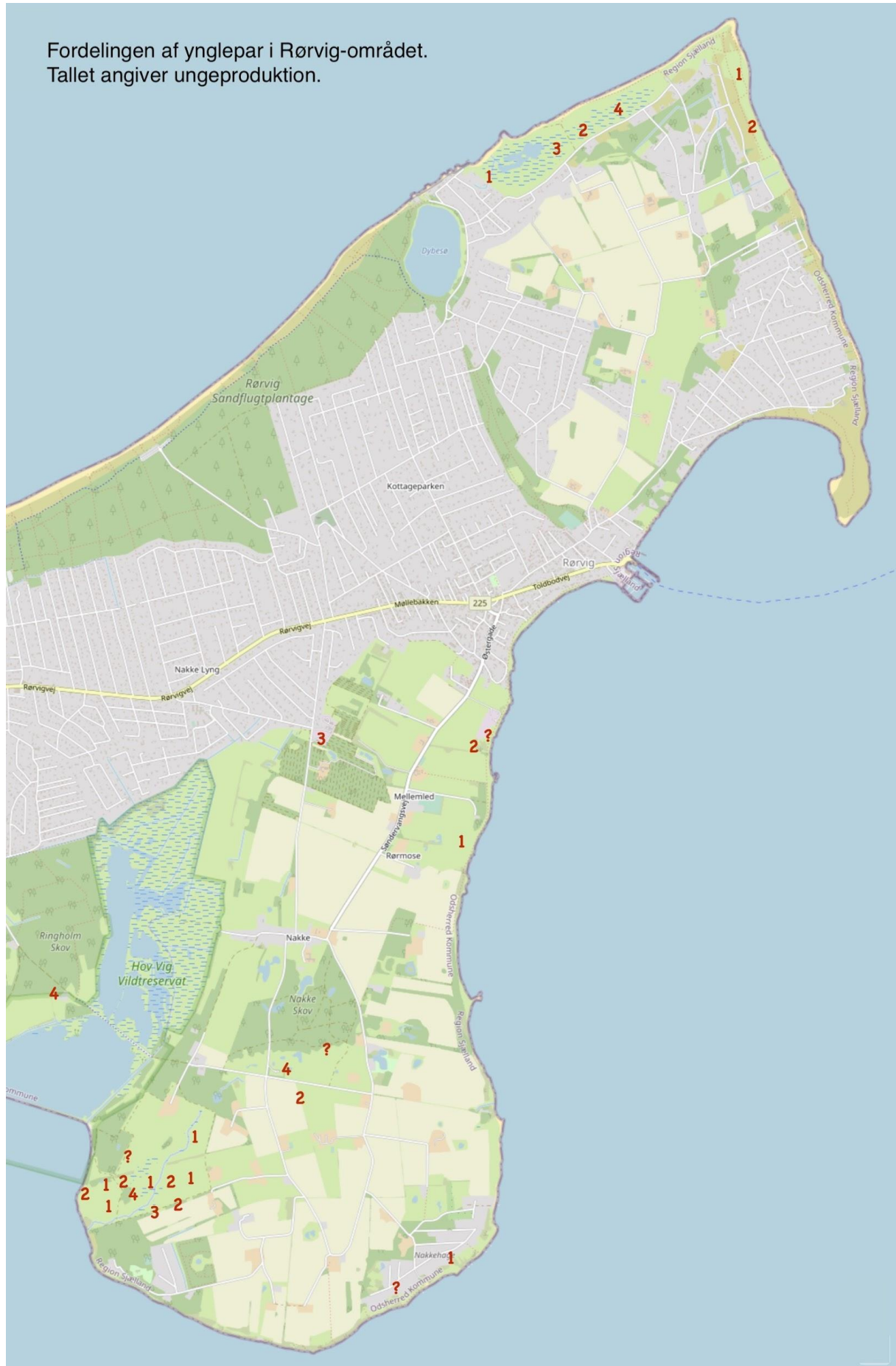
Et par af Rødrygget Tornskade er strengt territorialt specielt i tiden for redebygning, rugning og fodring på rede. Men arten har en tendens til at yngle i "clusters" – grupper af par med territorier tæt på hinanden. Derved kan en bestands-øgning være selvforstærkende - men selvfølgelig kun op til lokalitetens bæreevne.

På Rørvighalvøen er der 2 kerneområder: Et på Korshage – Flyndersø (6 par/13 juv i 2020) og et større i den sydlige del på Slettemose (10 par/20 juv i 2020). De øvrige fugle yngler dels på traditionelle mindre lokaliteter Søndervang (2 par/3 juv) og Nakke Hage (1 par/1 juv), dels nyligt etableret syd for Nakke Skov (2 par/6 juv) og mere sporadiske Hovvig (1 par/4 juv) og Nakke Nord (1 par/3 juv). Når ungerne er udføjne, er fuglene mere mobile og bevæger sig uden for start-territoriet. Hvor fuglene yngler tæt er det derfor ikke altid lige let at holde styr på antallet - også fordi nogle fugle ankommer meget sent, således at der er tidsforskydning i ynglecycklus.

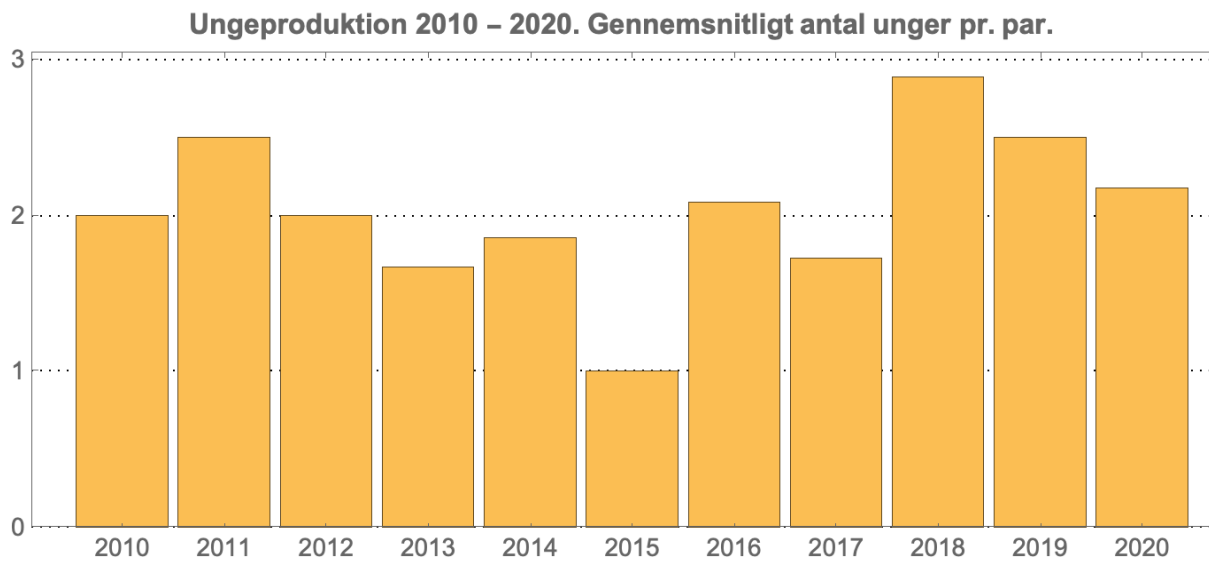

Foto: Rødrygget Tornskade hun, Hovvig (John Rieland).

Fordelingen af ynglepar i Rørvig-området.
Tallet angiver ungeproduktion.

Ungeproduktion

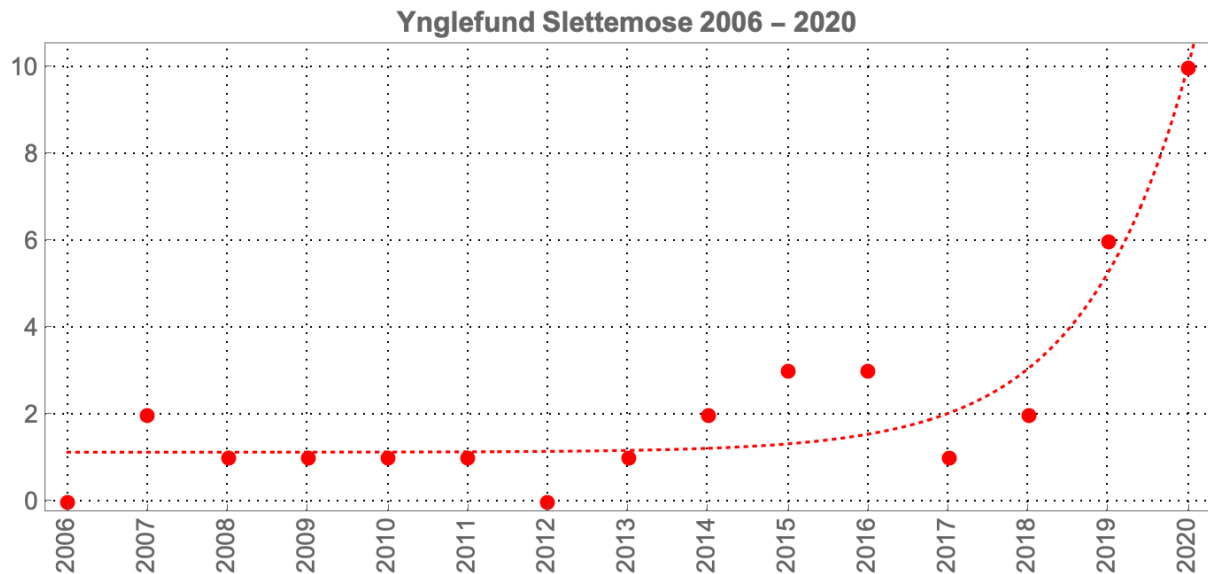
Af diagrammet fremgår at tornskaderne generelt er ganske produktive med en relativt høj yngle succes. 2015 skiller sig negativt ud, men var et år, hvor hele ynglesæsonen var præget af usædvanligt koldt og regnfuldt vejr. 2018 var modsat et år præget af ubrudt højtryk, varme og næsten ingen nedbør - forhold der tydeligvis passede arten fint.

Foto: Rødrygget Tornskade, han med 3 juv. Nakke Nord. (John Rieland)

Bestandsudviklingen på Slettemose

Slettemose er i dag artens største kerneområde. Den helt afgørende årsag til den store bestandsudvikling er udviklingen på Slettemose. Det er sammenfaldende med en aktiv, målrettet naturpleje i området (se senere kapitel). Udviklingen i ynglepar ser således ud:

Stigningen kom efter 2014, og efter et mindre dyk har koloniseringen taget fart de sidste år. Det bliver selvfølgelig spændende at følge, om udviklingen viser sig stabil i de kommende år. Det er entydigt, at hovedårsagen er, at området har udviklet sig til overdrevs natur af høj kvalitet for arten. Man kan selvfølgelig overveje om andre faktorer har faciliteret udviklingen - som f.eks. om de meget sene ankomster visse år kan få forsinkede trækfugle til at blive hængende og på opportunistisk vis indlede en ynglecycclus, men det er spekulation.

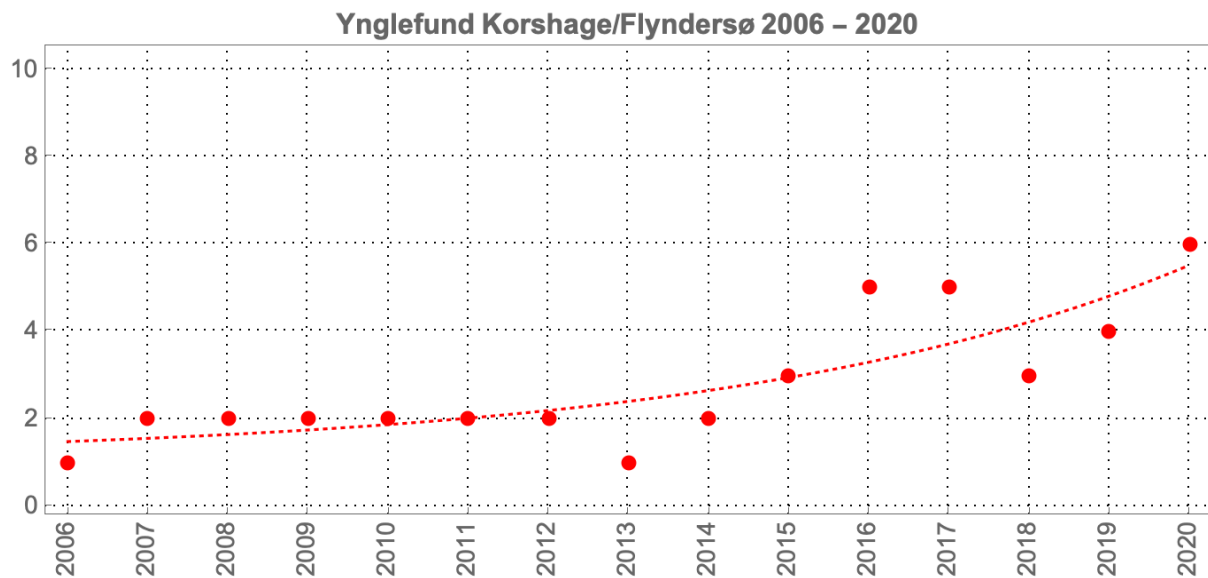
Observationer af Rødrygget Tornskade på Slettemose i 2020. Blå prikker tidlige (maj), successivt mere røde til helt røde prikker (august). Store prikker: Obs af juv. Små prikker: Øvrige obs.

Prikkortet viser fuglenes fordeling på lokaliteten.

Kortet giver et præcist billede af hvilke områder på Slettemose, der i dag (2020) har den kvalitet, der kan understøtte Rødrygget Tornskade. Der er områder, hvor der er få eller ingen tornskader, der har et udviklingspotentiale.

Bestandsudviklingen på Korshage-Flyndersø

Artens 2. kerneområde og et yngleområde der har været aktivt fra registreringernes start i 1973. Området må ses som en helhed og inkluderer også bagvedliggende Langesø mose og ned til Skansehage mod syd. Udviklingen de senere år ser således ud:

Bestanden har altså vist en vis stigning efter 2015. En meget stor udfordring i dette område er trykket fra rekreativ udnyttelse med stor færdsel inkl. løse hunde, mountainbikes etc. Fuglene synes relativt resistente - forudsat der er tætte krat til redeplaceringen.

Over årene er naturplejen blevet bedre og artens muligheder i den vestlige del af Flyndersø er øget efter området er blevet græsset. For Flyndersø gælder den antagelse, at våde år er negative, mens tørre år begunstiger arten. I det meget kolde, våde år 2015 så man således en forskydning, hvor arten mod sædvane yngede nede mod det tørre Skansehage, mens de - adskillige - meget tørre år får arten til at rykke mere ind på Flyndersø. Nogle gange har par ynglet et sted i baglandet, men stiller så senere på Flyndersø, når ungerne er mobile.

På Korshage arealet forekom en uhensigtsmæssig rydning i eftersommeren 2012, hvor bl.a. et gammelt slåenkrat blev ryddet (fulgt af et lavpunkt i 2013). Til gengæld blev det starten på et samarbejde mellem Naturstyrelsen og Rørvig Fuglestation. De senere års rydninger har været selektive, og græsningstrykket er blevet reduceret.

Om fødegrundlag og insektforekomst (af Bo Valeur)

Foto: Kornet Løber og Violetrandet Løber (Bo Valeur)

Fødevalg

Fra en undersøgelse af fødevalget hos Rødrygget Tornskade i det vestlige Polen (link nederst), kan man se, at hele 97,7% af dens føde består af biller, græshopper og årevingede insekter (hvepse, bier og myrer).

Vi kan ikke vide, om helt samme fødeforhold gør sig gældende for Rødrygget Tornskade i Rørvigområdet, da det ikke er undersøgt. Men hvis vi antager, at fødevalget er nogenlunde det samme, kan vi via insektregistreringer fra Rørvig se, hvor udbredt disse tre insektgrupper er via observationer fra Fugle og Natur. Det kan måske give et indblik i hvorvidt fødegrundlaget for Rødrygget Tornskade i Rørvig er til stede.

Fra undersøgelsen i Polen fandt man at hele 51 % af føden bestod af biller med dominans af løbebiller og møgbiller. 22% var årevingede arter domineret af myrer, bier og flere arter hvepse. 12,9 % af den samlede føde var græshoppearter. Dvs. at 86 % af den samlede føde kunne relateres til disse insekter.

Slettemose området

På Slettemose/Slette Agre området er der iflg. Fugle og Natur fundet 131 arter biller, heraf er 26 løbe- og møgbiller. Heraf er der mange store løbebiller, bl.a. Kratløber, Violetrandet løber, Kornet løber og de sjældne Overdrevsløber. Aksløber. Guldbasser, Oldenborre og Skov- og Markskarnbasse er også blandt de store biller fundet i området.

Af de 45 arter årevingede insekter er det lidt mere svært, men vurderet på baggrund af størrelse er nok der nok 20-24 potentielle bier og hvepse arter, som kunne være gode fødeemner. Der er registreret 7 forskellige græshoppearter i området, heraf er Busk og Stor Grøn Løvgræshoppe store arter.

Flyndersø engen

Der er ikke registreret så mange insektarter ved Flyndersø engen. Af de 57 billearter udgør de 15 løbe- og møgbiller 26%, bl.a. de relativt sjældne arter Dyndløber og Aksløber. Oldenborre, gåsebiller og guldbasser er også registreret ved Flyndersø.

Der er relativt få registreringer af Årevingede insekter, 11 arter, heraf 6 større bier og hvepse. Der er registreret 6 arter græshopper fra Flyndersø engen, de 5 er større arter: Buskgræshoppe, Stor Enggræshoppe, Vortebider, Stor Grøn Løvgræshoppe samt Strandenggræshoppe.

Sammenfatning

Fødeemnerne for den Rødrygget Tornskade er helt sikkert at finde på begge lokaliteter. Slettemose har et betydeligt større antal fødearter generelt, men området dækker også et meget større og mere varieret areal end Flyndersø engen. Den til tider meget våde Flyndersø eng kan måske være en begrænsende faktor for antallet af ynglefugle, da fødeemner kan være svære at finde i de meget våde år, hvor store dele af engen er oversvømmet.

Naturplejen på Slettemose (af Palle Graubæk)

Foto: Overdrevslandskab på Slettemose (Knud-Erik Strange)

Staten overtog Slettemose i starten af 90'erne. Området dækker ca. 60 ha inkl. flere mindre skovstykker. Store dele af området er præget af lette, sandede jorde og et lavt indhold af næringsalte og dermed med muligheden for over en kortere årrække at skabe overdrevsnatur med kvalitet. Tillige er der en del gamle tætte krat og levende hegn. Det meste af området blev heget og har siden været græsset kontinuerligt med både heste og kvæg. Af større tiltag kan nævnes, at granskoven på det flade areal blev fjernet omkring år 2000, og året efter blev de gamle drænrør flere steder gravet op, og der blev lavet en ny mere slynget åben grøft ned til Isefjorden samt flere større og mindre vandflader. I det nye våde område er der kun et par gange for flere år siden blevet knust opvækst af især birk, samt enkelte slåen og tjørn - ellers har området fået lov til at passe sig selv.

Strandengen bliver jævnlige slået om vinteren med en lille maskine som kan køre uden om de mange myretuer. Slåningen har kun til formål at forhindre, at det hele springer i krat.

Der er ikke planer om yderligere rydning af slåen, tjørn m.v., så den meget fine struktur, der er i området, kan bevares. Det store gamle levende hegn gennem området har ikke været udsat for motorsav eller lignende i 40 år. Slåen og andre buske har bredt sig på begge sider af hegnet, så der er læ, gamle buske, tætte krat og henfaldende træ, som er med til at give gode livsbetingelser for bl.a. insekter og rede muligheder for Rødrygget Tornskade.

Græsningen i området vil fortsætte dog med den ændring, at det fremover vil blive én stor fold og som udgangspunkt helårsgræsning. Herved sikres, at der vil være frisk gødning året rundt og flere steder, hvor græstæppet bliver brudt op, så der opstår åbne sandpletter til gavn for insekter og f.eks. også markfirben. Mere af skoven vil komme med i græsningen, og der vil over tid opstå lysninger inde i skovstykkerne. Et generelt lavere græsningstryk vil om sommeren give væsentligt flere blomstrende urter til gavn for mange insekter og dermed også føde for bl.a. mange forskellige fugle.

Tæt ved Slettemose blev Nakke Skov erhvervet og tilplantet i 90'erne. I græs/kær arealerne syd for skoven (15 ha) er der efterhånden opstået krat af tjørn og slåen og kommet en fin struktur i landskabet - og området er bl.a. blevet indtaget af Rødrygget Tornskade.

Senest er et ca. 25 ha store område syd for Nakke by og vest for Nakke Skov ned til Hovvig erhvervet. Et område med stort udviklingspotentiale - ikke mindst i den mere sandede del ned mod Hovvig samt med planerne om at lade den del af skoven, der går op til Nakke Vestvej, indgå i græsningen. En mulighed for at hjælpe udviklingen på vej kunne være at efterlade grenbunker ude i det åbne for at skabe redepladser for bl.a. tornskader, insekter og mulighed for opvækst af buskvegetation.

Ud over de 25 ha der er erhvervet syd for Nakke by har Naturstyrelsen også erhvervet et område, 20 ha, nord for Nakke by, op til Brentebjerg og ud til Hovvig. De høje sandede marker i dette område har også på sigt potentiale til at blive et godt område for bl.a. Rødrygget Tornskade. Dette område vil indgå i arealerne syd for Nakke og store dele af engene og Hovvig, så der vil blive én stor, kreatur græsset fold på i alt ca. 130 ha. som forventes helårsgræsset.

Samlet set ser det meget lovende ud, og med de nuværende planer for området har det potentiale til at blive et stort naturområde med en høj kvalitet og diversitet.

Efterskrift

I de første mange år i den lange registreringsperiode var der bestemt intet der tydede på, at Rødrygget Tornskade kunne få bedre fodfæste på Rørvighalvøen. Specielt i 60'erne raslede den danske bestand ned i takt med, at habitater gik tabt. Nedgangen fortsatte de næste tiår med et bestandstab på omkring 2 % årligt, og ynglebestanden svingede omkring et skrøbeligt 4 par som gennemsnit.

Men i 2020 var der 23 par på halvøen og et output på mindst 50 udflyjende unger. Resultatet af målrettet naturpleje.

Går man en junidag på Slettemose ses det tydeligt, at man er på god habitat. Tornskaderne sidder på deres territorier - lydkulissen er en lang række sangerarter. Rødrygget Tornskade vil have lav vegetation og gode krat, og græsning er i sig selv positivt. Den er føde-generalist, men på ynglepladsen er et tilstrækkeligt udbud af store insekter en forudsætning. Så den er indikator for høj diversitet. En lang række arter - fugle, dyr, krybdyr, padder og alle insekterne - profiterer parallelt med tornskaden.

Foto: Rødrygget Tornskade. Flyndersøengen. (Klaus Bjerre)

Kontakt - opgavefordeling. Henvendelser vedr. denne artikel kan rettes til nedenstående email:

Jørgen Bech: email rockfowl@dadlnet.dk tekster, strukturering af artiklen, koordination.

Peter Ellegaard Larsen: email pel@rfst.dk ansvarlig for overvågning, opgørelse af tal.

Knud- Erik Strange: email kes@rfst.dk alle kurver, søjler og bokspot, webmaster for data.

Afsnit om fødevalg og insekter udarbejdet af Bo Valeur.

Afsnit om udvikling og forvaltning udarbejdet af Palle Graubæk, Naturstyrelsen.

Gennemlæsning, kommentar og referencer: Anders Tøttrup.

Referencer, link:

[Rødrygget Tornskade Tabeller](#)

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1eDeG0UVORlhZTiQ6vqxLQjKPXFYIXshKoaz-Dawhrk4/edit#gid=0>

[Rødrygget Tornskade i Rørvig Fuglestations artsarkiv](#)

<https://rfst.dk/wiki/doku.php?id=art:15150>

[Rainfall for Somalia over the years, Jan 2001 Oct 2020 - fsnau](#)

<http://www.fsnau.org/downloads/Rainfall-for-Somalia-2001-2018.pdf>

[Diet composition and prey choice by the red-backed shrike *Lanius collurio* in western Poland](#)

http://biblio.naturalsciences.be/associated_publications/bjz/bibliographic-references/ISI_000185278700009

Insekt registreringer <https://www.fugleognatur.dk/>

Andre referencer, Rødrygget Tornskade:

Trækmønster: *Pedersen et al JAB 2020*

Træk og tørke i Afrika: *Tøttrup et al Science 2012*

Fødevalg (Grib Skov og Hulsig Hede): *Pedersen et al Ornis Fennica 2012*